

## BUDA ATTILA

### Korkülönbség nem akadály

Ambrus Zoltán és Jászai Mari levelezése



BUDA ATTILA (1953) Budapest

Ambrus Zoltán novellái, regényei érdekes színfoltot jelentenek az első világháború előtti magyar irodalomban. Egyrésztől ugyanis nem követte az anekdotikus történetmesélést, mintái külföldi szerzők voltak, főleg franciák, hangnemet, szemléletet tanult tőlük, másfelől azonban témáit a hazai valóságból merítette, a múlt századforduló értelmiségi, városi világát ábrázolta még akkor is, ha egy-egy műve helyszínét vidéki, arisztokrata környezetbe helyezte. Művelt szerző volt, aki érdeklődött az akkor újdonságot jelentő lélektan iránt, s nemcsak a szereplőinek tettei, hanem azok okai is érdekelték. A szépirodalom mellett erősen foglalkoztatta a színházi élet is, jelentős színikritikus volt, s 1917 és 1922 között a Nemzeti Színházat vezette. Magánélete azonban nem alakult szerencsésen: első felesége kislányuk születése után néhány nappal meghalt. Férje hosszú ideig gyászolta, majd évekkel később újból megházasodott; második felesége 1921-ben spanyolnáthában halt meg. Élete utolsó szűk másfél évtizedében lányával és az ő családjával visszavonulva élt, de újságcikkei, tanulmányai, novellái, novelláskötetei haláláig megjelentek.

Ambrus több időszakban érkezett, rendezetlen kéziratos hagyatéka ma az OSZK Kézirattárában található, feldolgozása, leltározása hamarosan befejeződik. A hatvannál is több kéziratári dobozban lappangó kéziratok, lapkivágatok és egyéb dokumentumok elsősorban írói és újságírói működésére, színházi munkájára vetnek fényt. Mellettük igen nagy és fontos kéziratcsoportot alkotnak az Ambrusnak küldött és az általa írt hivatalos, illetve magánlevelek. A 19. század végén mindketőnek más súlya volt egy-egy ember életében, mint manapság. Írói és címzettjei sokkal komolyabban vették, telefon vagy internet híján egyedüli, bár a postajáráshoz kötődően késleltetett eszköz volt saját maguk megmutatásához és a levelezőpartner részleges megismeréséhez, adott esetben közös munkákban, tevékenységekben való részvételhez. Mindezt igen jól be lehet mutatni a Jászai Marival 1885-ben és 1886-ban folytatott levelezés néhány, kezdő darabjával. Ezekről a hagyaték feltárásáig lappangó levelekről sem a negyven évvel később, 1926-ban kiadott Jászai-émlékirat és napló, sem a Kozocsa Sándor által 1944-ben sajtó alá rendezett Jászai-levelezés nem ejt szót.

•

Egy harmincöt éves asszony 1885 nyarán londoni utazásra szánta el magát. Akkor már két évtizede a színházi élet vonzásában élt, majdnem húsz évvel korábban statisztaként kezdte, s 1872 óta a fővárosi Nemzeti Színház tagjaként sikeres pályát mondhatott a magáénak. De ő képezni akarta magát, londoni és párizsi előadásokat látni, Sarah Berhardt játékát megfigyelni, új élményeket, új benyomásokat szerezni. Ugyanezen a nyáron Párizsba indult egy huszonnégy éves fiatalember is, néhány éve a Földhitelintézet hivatalnoka, akit azonban az iktatás és jelentésírás rejtelmeinél sokkal jobban érdekelt az irodalom, a színház világa, s színikritikáira, tárcáira már felfigyeltek az olvasók; tanulni és a francia színházzal ismerkedni akart. Talán hírből ismerték is egymást, hiszen a tátrumi világ elég belterjes, és az újonnan feltűntekről hamar terjednek a hírek. Mindenesetre Jászai Mari társaságában ott van a Nemzeti Színház egy másik tagja, Mihály József színikritikus is – az író későbbi sógora –, akivel Ambrus Zoltán, szenvedélyes levelezőként, London és Párizs között, kiérkezésétől kezdve hosszú sorokban közölte napi élményeit. Az egyik Londonba küldött levélben többek között arról is szó esett, hogy Ambrus látása megromlott, talán a sok olvasástól, talán a színházi éjszakázástól. A hír Jászai környezetének szólt, nem a színésznőnek – június 15-én mégis ő állt azonnal hajóra és vonatra, hogy párizsi magányában a gyengélkedőnek segítségére siessen. Az a véletlen szeszélye volt, hogy egyszerre, egy nyáron induljanak nyugati tapasztalatszerzése, az viszont, hogy ebből találkozás lett, nagyon is tudatos döntés eredménye. Csak az a kérdés, hogy ki volt valójában a kezdeményező.

Az első párizsi látogatást kölcsönös levélváltás követte, a papírra vetett üzenetek, vallomások váltakozó hosszúságúak, néhány sortól az egész napon át írt, naplószerű levelekig terjednek; a mintegy százötven fennmaradt levélből olvasható itt néhány. Ezek egymásra utaló mondatai kevés kivétellel az utókor számára is felfedhetők, így kapcsolatuk alakulásáról, változó hőfokáról is képet lehet alkotni.

1885-ben Jászai már egy polgári házasság s több szerelem után, néhány éve együtt élt Feszty Árpáddal, *A magyarok bejövételét* is képbe álmódó festővel. Ez az „együtt” kicsit bonyolult volt ugyan, mert ahogy Jászai írta emlékirataiban, „kettőig [mármint két évig – B. A.] sem laktunk egy városban”. Fesztyt – Á betűvel jelölve vagy csak utalva rá – a levelezőpartnerek többször említették, például az itt olvasható augusztus 4-i levélben is. A már nagy hírű Jászai szenvedélyesége – színházi és magánéleti szerepeinek egymásba áttünése – a bennfentesek köreiből közismert volt; rá, meg is írta, mindig azok a férfiak gyakoroltak nagy hatást, akiktől tanulhatott valamit. Ellentmondásos személyisége egyszerre predesztinálta tettessé és áldozattá válni: szemben állt kora engedelmessé, beletörődő nőideáljával, gyermek- és kamaszkorának élményei erős, önálló, önérvényesítő viselkedésűvé, korai „feministává” nevelték, másfelől azonban a pillanat, az érzékek, a hangulatok változásai ugyancsak nagymértékben irányították cselekedeteit. Annyira fontos volt számára saját világának védelme, hogy az nem engedte kialakulni benne az empátiát, a tapintatot, az elnézést. Annyira lobogott benne önmaga épségének megőrzése miatt az önszeretet lángja, hogy eltörpült mellette a tartós együttéléshez szükséges érzelmek sora. Személyiségének levelei tökéletes lenyomatát adják, részben helyesírási bizonytalanságaival, részben gondolatainak egymásra torlódásával, ami néha nehezen értelmezhetővé teszi sorait.

Hozzá hasonlóan sérült volt Ambrus is, csak másképp. A kék szemű, fiatalkori fényképei alapján igéző pillantású, sötét szakállú, dús hajú fiatalembert, aki ez év nyarán a Sorbonne-ra iratkozott be, hogy francia irodalmi előadásokat hallgasson, három nő – anyja és lánytestvérei – nevelték magányos, önelemző, töprengő, mélyen érző lélekké; apja, aki más példát is adhatott volna, korán meghalt. Első találkozását Jászaival intenzív, bár változó irányultságú érzelmi fellobbanás, több hónapos, néha naplószerűségében irodalmi megalkotottságig eljutó levelezéssel viszonzta; magánya feloldását várva a válaszoktól.

A tragika utazása az első hír hallatára a közelről nem ismert fiatalembert romantikus gesztus volt. Ő – amennyire leveleiből látszik – az első párizsi találkozás érzelmi telítettségéből saját maga számára új élmények lehetőségét vélte kiolvasni; ezt mutatja az is, ahogyan – Londonból, az első találkozás után visszatérve – diszkrétan fiatalította magát, a harmincötödik év betöltése után is csak harminckét évet vállalva el. Egybemosódnak soraiban az őszinteség és a manipuláció érzelmei: azt sejtette Ambrussal, hogy ő lobbantotta lángra – ezért a felelősség legyen csak a férfié. Az első pillanattól a maga kezébe vette az irányítást; tudatta, hogy meghal az ellentétes érzések hálójában, s rájátszott a férfiúi hiúságra: elismeri és meghajol okosságá elé. Hangulatai hullámzóak voltak, változékonyak, ahogy egyik levélben írta: egyik pillanatban égett, másik pillanatban fagyoskodott. Mi ez, ha nem igazi szerelem? Milyen az a szerelem, amelyekben a régi és a néhány napja ismert új között vergődik a lélek?

Ambrus érzései még zaklatottabbak voltak. Udvariassága és tapintata kezdetben nem engedték az ellentmondást. Gátolta ebben Jászai tekintélye s az a nimbusz, amit szerepei építettek köréje. Tartott a színházi világ pletykáitól. Elmentek az állatkertbe, aztán sétáltak; volt valakije párizsi egyedülletében, s ennek örült. Érzéseit nyilván a távolság, a néhány találkozás, a levelekbe beleérezhető illúziók is táplálták, hiszen számára az írott szó egyenértékű volt a valósággal. De félt Jászai híréből, a nyomában járt történetektől. Átlátta a csábítást, nem akart egy állomás lenni a színésznő életében. Barátságot akart, nem kapcsolatot. Nevelve szeretett. Jászai fényképet küldött magáról, Ambrus a sajátját csak jelezte, erre Jászai azt írta neki, hogy majd akkor megint Párizsba, ha megkapja azt. Miközben ő Londonból többször hazautazott Budapestre, előadásokra – Shakespeare *Antonius és Kleopátrájában* játszott a női címszereplőt –, féltékenykedett, hogy miért nem érkezhett meg váratlanul Párizsba. Féltreértették egymást, Ambrus sürgetését az újabb franciaországi utazásokra Jászai felszólításának, figyelmességét beleegyezésnek, távolságtartását személyes sértésnek vette. Egyikük – azt hitte – a szerelemben, másikuk – valójában – a barátságban csalódott.

De végső soron mégis milyen magyarázata lehet a leveleiből kisistergő érzéseknek? 1885-ös találkozásuknak a teljes levélanyag feldolgozása előtt is legalább háromféle olvasata lehetséges:

egy hagyományos, egy feminista és egy beleérező. Az első szerint egy idősebb nő és egy fiatalabb férfi találkozásából, amely az utóbbi számára egyre terhesebbé vált, a férfi kilépett, mert csak ezt az egyetlen választási és szabadulási lehetőséget látta. A második szerint az életét, valamint a szerelmeit is önállóan, a maga elképzelései szerint választó, irányító nő, megértve, hogy újból csak értetlenséggel és tartózkodással találkozott, lemondott a férfiről. A harmadik értelmezés pedig mintha azt mondaná: mindketten érzékeny és válságos időszakban találkoztak, Jászai egy kihűlő kapcsolat, Ambrus pedig saját magánya foglyaként. Ambivalens érzelmek voltak bennük, rossz tapasztalatok a múlt időben. Mindaz, ami találkozásuk idején bennük élt, nem engedte a barátság, az intimitás kialakulását, egyfelől számonkérést, másfelől menekülést váltott ki, mert mindkettőjüket a korábbi tapasztalatok motiválták. Nem tudtak szabadon, érdeklődéssel fordulni egymás felé, nem alakult ki bennük minden vonzalom ellenére sem az emberi kapcsolatokhoz elengedhetetlen bizalom, empátia. Levelezésük persze a személyesen túl tükrözi a korabeli angol, francia és magyar színházi világot is. Ambrus párizsi jegyzetei pedig mindez a hazai olvasóknak közvetítették – írásaik mai olvasatát magyarázzák, árnyalják a Jászai Marival váltott levelek.

Lehetséges azonban, hogy a rejtély nyitja csupán ennyi: hölgyek és urak néha, minden különösebb rossz szándék nélkül is válogatottan elviselhetetlen fájdalmat képesek okozni egymásnak. És van keserűség, ami soha nem múlik el. A színházi kritikus és a színésznő pályája a későbbi évtizedekben is egymás mellett, ha nem is mindig egymás közelségében folytatódott. Munkakapcsolatuk már csak a színjátszás körülményeire terjedt, de a személyiség változatlan maradt. Jászai egyik kései levele megmutatja, hogy benne milyen sajgás maradt – és azt is, hogy Ambrus miért választotta azt, amit: „Én nem bántottam. Miért kerül engem? Miért néz le engem? Soha senki miatt annyit nem szenvedtem, mint maga miatt, miért fizet érte megvetéssel? Nem bírom elviselni. Ambrus! az Istenre kérem, ne mutassa többé közös ismerősök előtt, hogy nem tart méltónak arra, hogy a kezét a kalapja széléig emelje, mert nem bírom elviselni. A parasztvér szétveti az illem és okoskodás abroncsait bennem.”

#### Ambrus Zoltán – Jászai Marinak

Párizs, 1885. június 28. 11 óra

Asszonyom!

Most kaptam tegnap írt kedves sorait.

Csak egy kéressel tudok válaszolni rá, jöjjön vissza minél hamarább!

Hazulról kaptam egy megnyugtató táviratot, most már jobb kedvű vagyok és vidám!

Mihály, képelem, maradni akar, különösen ha mindennap kap tőlem egy-két levélkét. Megint küldtem neki egyet.

De jöjjön vissza egyedül!

A viaszgyufák közül az utolsót – őrzöm.

Kezeit csókolja

igaz barátja

*Ambrus Zoltán*

#### Jászai Mari – Ambrus Zoltánnak

London, 1885. július 3. péntek

Előre meg kell mondanom, hogy beteg vagyok. Azért nem írhattam tegnap mindjárt levele vételekor, mert nagyon fáradt voltam, és azt reméltem, hogy ma jobban leszek – de nem vagyok, sőt mondhatom ellenkezőleg, mert föl sem kelhetek az ágyból. Azért mondom ezt itt mindjárt meg, hogy ne vegye számba levelem sokféle hiányosságát. Beteg a lelkem is, a testem is. Tegnap égtem, ma fázom. Tegnap reggel ilyenkor, mikor levelét kezembe vettem, a fogaim vacogtak, és a szívem a torkomba szökött föl és majd megfojtott.

Sokáig nem tudtam fölbontani, nem tudtam és nem mertem; és mikor összeszorított fogakkal végre olvasni akartam, nem bírták szikrázó ugráló szemeim a táncoló szavakat olvasni. Elbújtam vele együtt a takaró alá, behunytam szemeimet és vártam, hogy lecsöndesedjen.

Ebből láthatja, hogy én nem attól és annak következményeitől félttem, amit én írok Önnek – hanem attól, amit Ön szól hozzá. Tudhatja, miért – szégyenlem magamat előtte. Hat-nyolc évvel ezelőtt csak egy okért kellett volna ezt szenvednem, most kettőért vagyok kénytelen. A világ előtt? – Mióta a világ először igazságtalanul elítélt, mióta először fájdalmat okozott nekem, aki oly hívó, igazság-szerető, lovagias szívvel léptem ki, bele a zárdából, azóta én különös viszonyba vagyok a „világgal”: dacolok vele. Ez gyermekes, de nagyon megszoktam. Megmaradt gyermekkoromból. Mert az voltam, mikor a „világ” pártfogásába vett: 13 esztendő. Azóta mindig hiúságom volt jobbnak lenni, mint aminőnek hittek, rosszabbnak látszani, mint minő voltam, és titokban nevetni fölötte, hogy lám, mily ostoba, hogy hogy [!] rá lehet szedni!

Az én igazi világom, ma, három emberből áll – akik kezében sorsom van: Az első, szentebb előttem mindennél a világon, és szentségtörést követtem volna el, hogy ennyit írtunk és írunk róla. Többet ne is. A másik ember Ön, a harmadik magam vagyok.

Csak ezzel a világgal tudjak megbírkózni!

Csakhogy nem bírok.

Azt ön is oly jól tudja mint én, hogy minden embernek önmagával kell leszámolni tudnia, hogy élhessen – az én életem mérlegébe, egy oly óriási súly esett bele hirtelen, amelyet soha semmivel nem ellensúlyozhatok többé. Ez az Ön egyénisége.

Már eddig ért ugyebár.

Szentséges Isten! Ha gondolkozom, beleőrülök. Mije lehetek én önnek? Szeretője csak nem, hiszen harminckét esztendő elmúltam, de hagyján – ez, ön, ön, aki, hogy önmagammal kibékítsen –, de hogyan tudjam ezt kifejezni? „bort prédikálok, és maga vizet iszik” – hiszen sok év óta szeret egyet! Ön maga, nemhogy szeretni tudna, de ki kell nevetnie, meg kell vetnie, mikor tudja hogy tudom szívét – és mégis engedek elragadtatásomnak.

De erről többet beszélni hasztalan, tudom. Látok, tudok mindent, és mégsem tehetek róla. Vissza fogok menni Párizsba, ha tudok.

Azt érzem, hogy szeretném széttépní apróra, apróra, mint gyermekkoromban, ha babát láttam, hogy lássam, miből van, és szűnjék meg vonzani, szűnjék meg a búbáj, amellyel leigáz.

Látja, hogy nem tudom hova helyezni. Olyan erővel rontott világomba, mint az üstökös csillag – nem tudok mittévő lenni vele.

Akármi történjék tehát a jövőben – de nem okoskodom többé – úgyis haszontalan, s ami fő, az okoskodásnak, látom, éppen az ellenkezője.

De, mindezen elmondott, átkínlódott tárgyon kívül, van egy, ami nem hagy nyugton, ami ki akar mondatni.

Miért? Talán hogy mentegessem vele magamat. Vajon mentségemül vagy vádlómul fog-e szolgálni?

Az ötlött az eszembe, hátha Ön is, mint a „világ” tartja rólam – azt hiszi, hogy könnyen fölforró vérem van –, Ön tudja, mit értek „vérem” alatt? Akarom, hogy tisztán értsen – és én könnyen fölforró véremnek, tán könnyen engedek?

Ez mentségemül szolgálhatna, ha így volna – de nincs így. Sohasem is volt életemben. Sőt ellenkezőleg. Sőt ellenkezőleg. Irigylem az oly boldogokat, amilyen én nem vagyok.

De a testem csak nem lehet okosabb a lelkemnél, az eszemnél, melyet végképp meghódított, hatalmában tartott, magába olvasztott úgy, hogy én nem is léteztem.

Ha lány lettem volna, könyörögtem volna, hogy hagyjon meg magamnak, habár látja is, hogy nincs akaratom vele szemben – de így még azt hihette volna, hogy kacérkodom érzelmekkel.

Most kívánom, bár ez a hiúság ne bántott volna, talán lehetnék jóbarátok. Vajon, vajon lehetünk-e így? Talán lehetünk. Megkísértjük, mikor visszakerülök Párizsba? Gondolja meg, mennyivel többet ér egy jóbarát – én az leszek, tegyen próbára – annál, ami én most látszom lenni Önnek.

Ugyebár. Igen, igen.

Aztán majd beszélünk múltkori ottlétemről – úgy, mintha az az asszony a „világ” Jászaija lett volna, és én akkor az igazi leszek, és ezentúl Önnek is, mindig, mindig csak az igazi leszek – és szeretem, imádom, és meg is fogom mondhatni mindig. Ah, ha ez így lehetne! „Meglátja” – ugye, ezt feleli



rá, hogy „majd meglátja”, de Ön meg is teheti, ha akarja. Hiszen nem szeret engem. Nem szerelmes belém.

Csak akkor nem ígérhetné ezt meg, és én csak akkor nem kérhetném ezt, ha az volna. De miután ez lehetetlen, én csak kegyességet kérek.

Megint átolvastam levelét. Mily roppant magasan áll Ön fölöttem! Gondolatai, mint írása oly tiszták, oly exact. Levelem oly bizonytalan gagyogásnak tetszik az Öné után, hogy már most ezért kell szégyellnem magamat. Hanem mégis, ennek a fénynek is egy foltját vélem látni, és ez nagyon fáj nekem, aki oltáramra helyeztem Önt és imádni akarom.

Kimondom: mint mindent, amit azóta gondoltam és éreztem, mióta ismerem.

Tehát azt hiszem, hogy nem őszintén, meggyőződése szerint tanácsolta egy eshetőleges vallo-más mellőzését, hanem mert attól fél, hogy ezzel kapcsolatosan, valami módon – nem mondom, hogy készakarva való ártani akarással vádol –, hanem hogy meggondolatlanul valamit elárulhatnék általa otthon olyan irányban, mely Önnek terveit, reményeit keresztezné – pedig – hogy teljesen őszinte legyek, kimondom – minden sérteni akarás kizárásával! hogy ennek a történetnek, azon helyre való eljutása, éppen az – az – Önnek malmára hajtáná a vizet.

Borzasztó frivol lettem egyszerre?

Nem tehetek róla.

Ha tetszik, megpirongathat érte, csak meg ne haragudjék.

Nagyon fáradt vagyok, pedig sokat akartam még mondani. Írja meg, ha nehezen olvassa az írásomat, akkor majd jobban vigyázok máskor.

Föltettem, hogy Párizsban jókedvű leszek. Ne féljen éntőlem lehangoltságom miatt, nem leszek ott az. Elmegyünk, megnézzük megint az elefántokat, ugye? És még hozzá? Írja meg, hova megyünk még együtt? Nekem mindig boldogság erdőben lenni. Kimegyünk valahova egy erdőbe egész napra, és maga olvas nekem valamit abból, amit írt. A munkájából. Kérem!

Addig is, és azután is – isten vele! Minden jó vele!

*Jászai*

### Jászai Mari – Ambrus Zoltánnak

London, [1885.] július 6. Caledonia

Azt mondtam, nem szaggatok el több levelet, amit Önnek írok – és íme, most éjfél, s én dél óta írok Önnek –

Elzsibbadt testem lelkem. –

Álmatlan éjszakám után, úgy ugrottam ki levelére az ágyból mint a villám – fölbontottam, olvastam – oh –, az Isten áldja meg, hogy vödörszámra döntögeti lobogó fejemre, izzó mellemre a hideg vizet – és ugyis hiába rakom egész éjjeleken a rongy szívemre a priznicet – azt csak maga fogja helyrehozni tudni.

És olyan jól fogott hozzá. Dehát „a társaság majd megvigasztal”? Köszönöm ezt is.

Hát nem mondtam, hogyha arra gondolok, hogy Párizst el kell hagynom, mikor már nem leszek [!] előttem ez a találkozás, hanem minden „múlt” leszek, [!] és semmi, semmi jövő, hát összeszorul a torkom, a hideg borzongat, elalél minden ízem, és forrón kívánom, hogy ne érjem meg azt az időt.

A föld alá süllyeszt a szégyen, hogy ismétlem – de hiszen ön elfelejtette és azt mondja, a társaság megnyugtat –, s hogy én igen jól érezvén itt magamat, nem is gondolok arra, hogy Párizsba menjek.

Talán azt mondja ezzel, hogy így akarja, vagy hogy így kellene lenni? Nem értem. Ó! valahányszor, ma, egypár sort megírtam önnek, és közbe rávetettem szememet finom, szabályos soraira, mint e percben is – azt éreztem, hogy millió mérföld választ el bennünket, s hogy nincs mit mondanom többé.

Mit is mondhatok, ami ne legyen nevetségessé Ön előtt?  
 Mondja meg, ha mégis, miről írjak?  
 Kérem, édes, édes Angyalom, mondja meg igazán, miért akarja olyan pontosan tudni, mikor megyek Önhöz?  
 És még mit is mond? hogy a maga vére nem könnyen forr? júj – nem szégyenli –  
Éjfél után!  
 Színházból érkezem.  
 Különben az első napom, mióta itt vagyok, melyen egy kicsit jobban is vagyok.  
 Mennyire vágyom el innen, azt ki nem birom mondani! Pedig mi vár rám ezentúl? Három napi Északifény – s aztán örök sötétség.  
 Nem zúgolódom.

*Mari*

### Ambrus Zoltán – Jászai Marinak

Párizs, 1885. július 8.

Kedves angyalom,

Én már igazán félek magának írni; mi mindent ki nem tud olvasni az én levelemből, amit én nem gondoltam bele, hisz az borzasztó! Ha így folytatom, tökéletesen eláztatom magamat kegyed előtt.

Pedig, istenemre, engem nem bánthat semmi, amit kegyed ír, csak az, ha azt venném észre belőle, hogy vesztek a szeretetéből, meg az, ha arról ír, hogy betegnek érzi magát.

Ugye, elhiszi nekem, hogy semmi lappangó értelem, semmi célzás nem volt abban, amit írtam?

Most már nem kérdezem, mikor jön, mert megértettem a „[macska]körmöket”. (Zárjel közt mondva, tudja, hogy maga nagyon szellemes? Istenuccse, ez meg az a hasonlat a gyémánttűzről és a rőzselángtól – gyönyörű. Én pedig értek hozzá!) Hanem csak arra kérem, jöjjön, mihelyt jöhet, nagyon vágyom, nagyon vágyom kegyed után. Egy jó pajtás után is óhajtoznék, olyan kellemetlen az egyedüllét, hát még, hogy sóvárgok maga után!

Ami az arcképet illeti, amit ír, az tiszta gonoszkodás. Szavamra mondom, hogy eszem ágában sem volt „nem akarni”. Milyen gyanúsítás! Majd adok én magának! Arcképet is kap, de ki is kap.

Rossz néven veszi, hogy levelének egy helye vidámságra hangolt. Nem a maga komolysága „vidított” engem (csak mosolyogtam), hanem amiről írt. Aminthogy mindig kénytelen vagyok mosolyogni, még akkor is, ha az édes Anyám teóriáit hallom – arról a dologról. Tetszik nekem, hogy ítélnék a nők egy dologról, amit ismerni vélnek s amit nem ismernek.

Az „aludt vér” csak annyit akart mondani, hogy nekem nincs „könnyen felforró vérem”, mint magának nincs – de ez semmit sem bizonyít...

Aztán máskor ne menjen két óraker a postára éjjel; bármennyire várom is a levelét, egy esetleges meghűlés komolyabb következményekkel járhat, mint az én pár órai várakozásom. Úgyis az a levele, amit éjjel adott fel, s a másik, amelyt másnap küldött, egyszerre érkeztek.

Bocsássa meg ennek a levélnek az olvashatatlanságát: kávéházban írom, hogy hamarabb elmenjen.

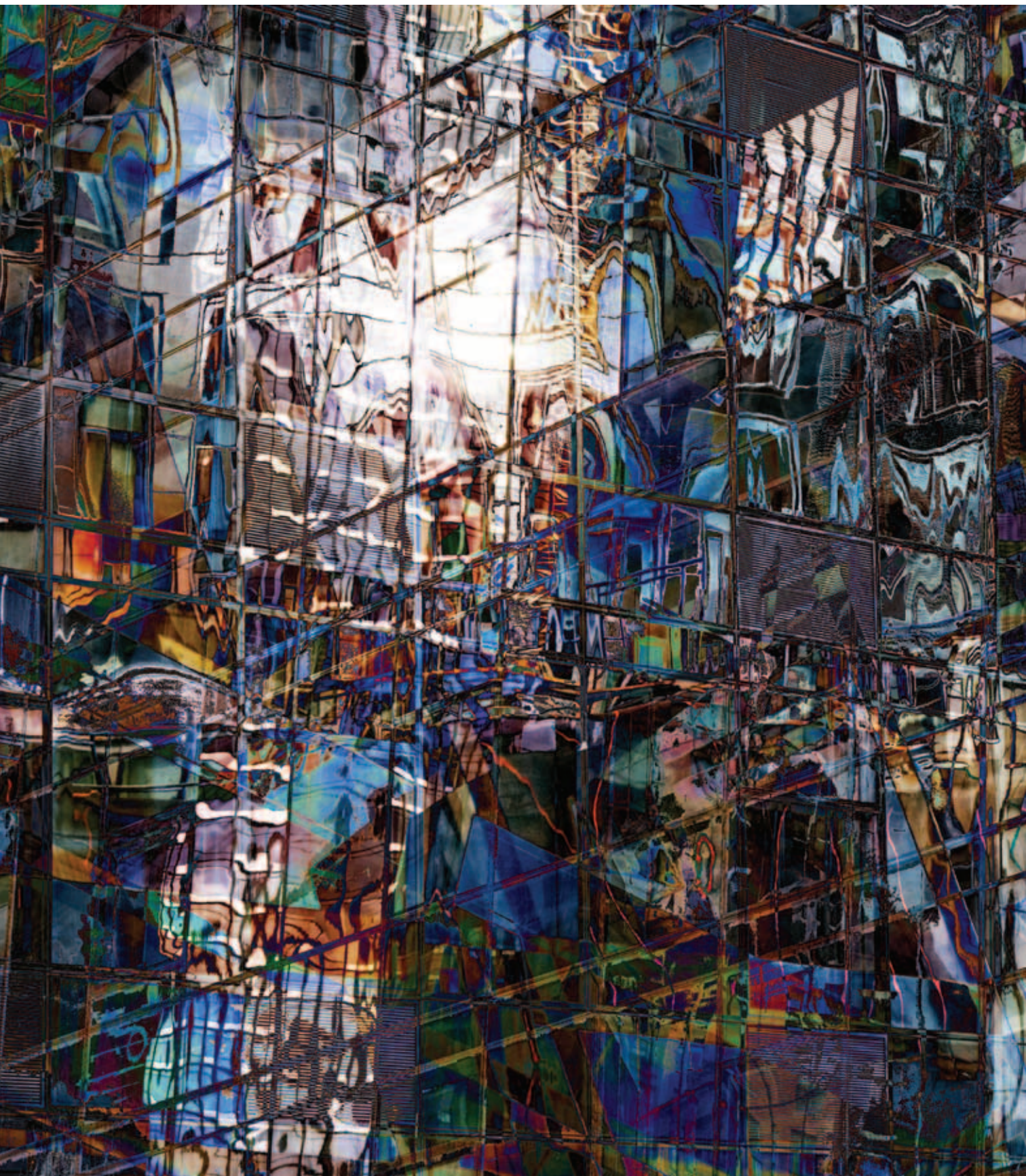
Aztán, legyen már egyszer meggyőződve arról, hogy szeretem, egész az oktalanságig. Képes volnék bolondságokat tenni, csak hogy egy nappal hamarabb lássam. És ha maga még sokáig nem jön, megtörténhetik, hogy mikor maga Calais-nál kiszáll, én már átmentem a csatornán. –

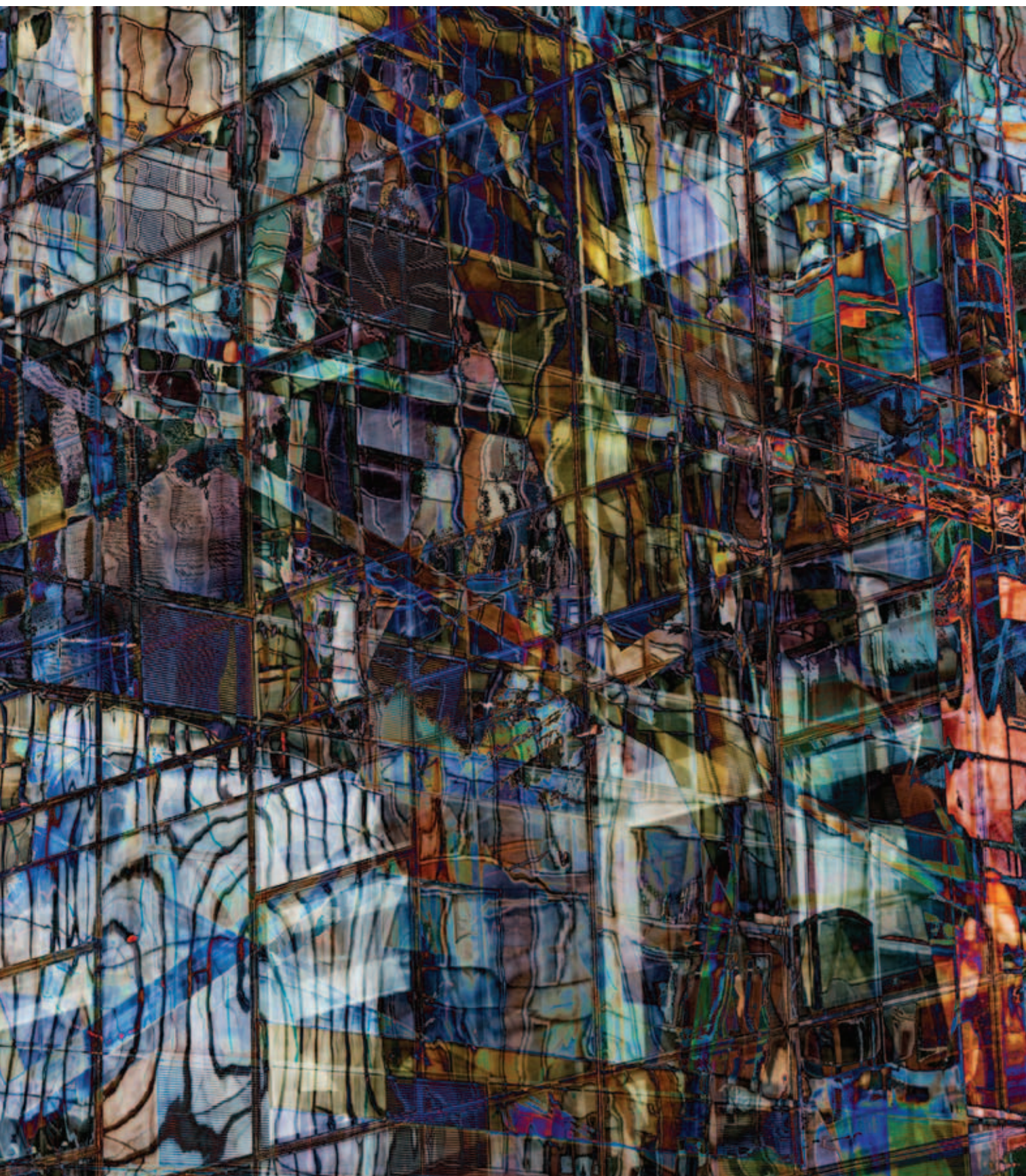
*Zoltán*

### Jászai Mari – Ambrus Zoltánnak

London, 1885. július 9.

Pedig Istenemre! Kedves marquim, maga megint csúfondáros – hanem hiszen jól van. Megverheti még magát is az „Isten”.





KECSKÉS PÉTER, *Photismos 6.*, 2019